

Laila Kirppu, laila.kirppu@dom.se, 0480-47 78 14

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L2@regeringskansliet.se

Ds 2024:20 Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar

Som framgår av promemorian är frågan hur nära släktskap som ska utgöra hinder mot äktenskap i grunden politisk. Detta yttrande begränsas till praktiska aspekter av utredningen och förslaget.

Tingsrätten konstaterar att förslagets konsekvenser torde bli större och mer svåröverblickbara än de utredningen redovisat. Tingsrätten föreslår att ansvaret för att föra det allmännas talan om äktenskapsskillnad bör tillkomma kommunernas socialnämnder snarare än åklagaren, och att möjligheten att avstå från talan bör motsvaras av en möjlighet för domstol att i vissa fall avstå från att upplösa äktenskapet. Slutligen ifrågasätter tingsrätten om föreslagna övergångsbestämmelser är förenliga med EU-rätten.

Övergångsbestämmelserna och EU-rätten

I promemorian konstateras att det som utgångspunkt är upp till varje EU-medlemsstat att – med iakttagande av unionsrätten och i synnerhet unionsmedborgares rätt till fri rörlighet – ta ställning till i vilken utsträckning andra staters äktenskap ska erkännas. Utredningens förslag till övergångsbestämmelser innebär emellertid att äldre äktenskap ska erkännas om de registrerats i svensk folkbokföring, medan registrering i andra medlemsländers folkbokföring inte tillerkänns någon sådan verkan. Skillnaden diskuteras inte i promemorian, men de skäl som anförs för erkännande – att människor haft anledning att förlita sig på beskedet och inrättat sina liv efter det, samt att det kan finnas konsekvenser av att registrerade äktenskap rivs upp som inte kan överblickas – torde träffa även äktenskap som registrerats och erkänts av andra medlemsländer. Det kan dessutom ifrågasättas om rätten till fri rörlighet tillåter att en enkel administrativ åtgärd i en medlemsstat tillerkänns avgörande betydelse för

människors civilstånd, medan motsvarande åtgärd i andra medlemsstater inte beaktas.

Angående utredningens konsekvensanalys

Tingsrätten konstaterar att den föreslagna reformen skiljer sig väsentligt från de tidigare reformer utredningen jämför med. Såväl månggifte som minderårighet vid äktenskaps ingående är mer eller mindre lätta att konstatera, medan kusinskap är känt bara för den som har tämligen ingående kunskaper om aktuella släktförhållanden. Även under lugna förhållanden torde det inte vara okänt att människor är kusiner utan att veta om det; vid turbulenta förhållanden torde risken för detta öka. Barn är dessutom, för sin kunskap om släktförhållanden, av naturliga skäl ofta utlämnade till vad en äldre generation valt att berätta för dem. Slutligen är det inte alltid opportunt öppet redovisa identiteter och släktförhållanden gentemot omvärlden. Det torde alltså inte vara alltför ovanligt att människor inte har full kunskap om inbördes släktförhållanden, liksom att faktiska förhållanden avviker från officiella noteringar.

Det kan alltså befaras att kusinskap inte alltid står klart för makar, eller deras efterkommande. Det kan också befaras att folkbokföringen inte kommer att kunna undgå att registrera äktenskap trots att dessa i själva verket är ogiltiga. Med hänsyn till den stora betydelse äktenskap har vid bodelning och arv saknar tingsrätten en mer ingående analys av konsekvenserna av den **osäkerhet** om äktenskaps giltighet som kan befaras bli inte helt ovanlig.

Den stora skillnaden mellan svenska och utländska äktenskap i strid med de nya reglerna, där de förra ska upplösas med äktenskapsskillnad bodelning medan de senare alls inte erkänns, inger också betänklighet, inte minst eftersom det ofta måste framstå som oklart för t.ex. efterlevande var ett äktenskap formellt ingåtts, och eftersom folkbokföringen inte kommer att vara helt pålitlig.

Tingsrätten konstaterar att sambolagen som ekonomisk **skyddslagstiftning** inte kan jämföras med den lagstiftning som gäller för äkta makar. Det kan vidare anmärkas att makar inte alltid bor tillsammans. Utredningens förlitan på att sambolagen kommer att mildra förslagets negativa konsekvenser för enskilda framstår som alltför optimistisk.

Tingsrätten påpekar också att **barns rättsliga ställning** i svensk rätt ofta i hög grad påverkas av föräldrarnas civilstånd eftersom äktenskap automatiskt medför gemensam vårdnad, ett förhållande som utredningen inte berör i sitt resonemang. Eftersom lagstiftarens utgångspunkt generellt är att gemensam

vårdnad gynnar barnet får icke-erkännande av äktenskap i detta avseende sägas leda till en negativ konsekvens för barn i äktenskap som inte erkänns.

Utredningens slutsats att icke-erkännande av utländska kusinäktenskap inte skulle få några beaktansvärda effekter på det **migrationsrättsliga** området är uppenbart felaktig; mot bakgrund av skälen för reformen kan det knappast komma ifråga att, såsom utredningen menar, bevilja uppehållstillstånd på grund av en avsikt att inleda ett samboförhållande. Genom det föreslagna äktenskapsförbudet markerar samhället sitt starka ogillande av kusinäktenskap som samlevnadsform och avsikten att leva tillsammans på detta sätt kan därför inte rimligen läggas till grund för ett uppehållstillstånd. Även om den formella möjligheten kvarstår torde praxis snabbt komma att betydligt inskränka denna.

Undantag vid synnerliga skäl

Utredningen föreslår att det ska finnas möjlighet att göra undantag från förbudet att erkänna utländska äktenskap vid synnerliga skäl. Samtidigt har utredningen intagit en mycket sträng syn vad både gäller möjlighet till dispens och vad gäller erkännande av redan ingångna äktenskap. Det är en brist att inga som helst exempel ges på vad som skulle kunna utgöra synnerliga skäl. Ett sådant fall bör t.ex. kunna vara att det kan göra sannolikt att parterna varit okunniga om släktförhållandet.

Det allmännas talan om äktenskapsskillnad

Att det allmänna för talan om äktenskapsskillnad är ovanligt men kan – mot bakgrund av att förutsättningarna för äktenskap nu inskränks i förhållande till vad som enligt vad utredningen konstaterar är accepterat och vanligt förekommande inom stora befolkningsgrupper – förväntas bli vanligare. Det kan därför finnas skäl att överväga förutsättningarna för en sådan talan.

Åklagaren är inte en naturlig aktör på det familjerättsliga området; valet av åklagaren som aktör för det allmännas talan om äktenskapsskillnad torde höra samman med att sådan talan tidigare kommit ifråga främst vid straffbart tvegifte. När nu skälen för ogiltighet utsträcks långt bortom det som också är straffbart borde en mer ändamålsenlig ordning övervägas.

Samhällets ansvar för familjebildning i frågor om t.ex. vårdnadshavarskap och adoption utövas främst av kommunernas socialnämnder. Det är också socialnämnden som ska stå för utredningen inför det allmännas talan om äktenskapsskillnad. Socialnämnden framstår som en lämpligare aktör på detta område än åklagaren och bör själv kunna föra en sådan talan.

I samband med detta bör åter övervägas om den diskretionära möjligheten att avstå från talan bör motsvaras av en motsvarande möjlighet för dom-

stolen att i vissa fall inte upplösa äktenskapet, särskilt med hänsyn till den möjlighet till erkännande av utländska äktenskap som föreslås gälla vid synnerliga skäl.

Föredragits i plenum av rådmannen Hans Ranholm.

Laila Kirppu

Kalmar tingsrätt